

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/172119,Rok-Jozefa-Mackiewicza-IPN-upamietnil-pisarza-w-Monachium.html>
25.04.2024, 22:37

Rok Józefa Mackiewicza - IPN upamiętnił pisarza w Monachium

W niedzielę 16 października 2022 roku przy budynku mieszczącym siedzibę Konsulatu Generalnego w Monachium odsłonięta została tablica upamiętniająca Józefa Mackiewicza. Odbyla się też debata o jego życiu i twórczości. Wybitny pisarz i publicysta, przebywając na emigracji, mieszkał w tym mieście w latach 1955-1985, tutaj też napisał swoje wielkie powieści.

Odślonienie tablicy upamiętniającej Józefa Mackiewicza w Monachium – 16 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Odślonienie tablicy upamiętniającej Józefa Mackiewicza w Monachium – 16 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Odślonienie tablicy upamiętniającej Józefa Mackiewicza w Monachium – 16 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Odślonienie tablicy upamiętniającej Józefa Mackiewicza w Monachium – 16 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Msza św. w intencji Józefa Mackiewicza w Kościele św. Józefa w Monachium – 16

października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Debata o Józefie Mackiewiczu w Konsulacie Generalnym RP w Monachium. Od lewej: konsul Jan M. Malkiewicz, dr Sebastian Pilarski, dr hab. Sławomir Cenckiewicz, dr hab. Mirosław Supruniuk – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Debata o Józefie Mackiewiczu w Konsulacie Generalnym RP w Monachium. Wystąpienie zastępcy prezesa IPN dr. hab. Karola Polejowskiego – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Debata o Józefie Mackiewiczu w Konsulacie Generalnym RP w Monachium – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Debata o Józefie Mackiewiczu w Konsulacie Generalnym RP w Monachium – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Debata o Józefie Mackiewiczu w Konsulacie Generalnym RP w Monachium – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Debata o Józefie Mackiewiczu w Konsulacie Generalnym RP w Monachium – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Debata o Józefie Mackiewiczu w Konsulacie Generalnym RP w Monachium – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Debata o Józefie Mackiewiczu w Konsulacie Generalnym RP w Monachium – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Debata o Józefie Mackiewiczu w Konsulacie Generalnym RP w Monachium – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Debata o Józefie Mackiewiczu w Konsulacie Generalnym RP w Monachium – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Złożenie kwiatów pod odnowionym staraniem IPN krzyżem na cmentarzu w Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Złożenie kwiatów pod odnowionym staraniem IPN krzyżem na cmentarzu w Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Złożenie kwiatów pod odnowionym staraniem IPN krzyżem na cmentarzu w Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Złożenie kwiatów pod odnowionym staraniem IPN krzyżem na cmentarzu w Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Złożenie kwiatów pod odnowionym staraniem IPN krzyżem na cmentarzu w Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Cmentarz w Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Cmentarz w Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Cmentarz w Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Na terenie byłego obozu w Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Na terenie byłego obozu w Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Na terenie byłego obozu w Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Na terenie byłego obozu w Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Cmentarz Perlacher Forst – złożenie kwiatów w kwaterach kryjących zbiorowe mogiły Polaków, ofiar Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Cmentarz Perlacher Forst – złożenie kwiatów w kwaterach kryjących zbiorowe mogiły Polaków, ofiar Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Cmentarz Perlacher Forst – złożenie kwiatów w kwaterach kryjących zbiorowe mogiły Polaków, ofiar Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Cmentarz Perlacher Forst – złożenie kwiatów w kwaterach kryjących zbiorowe mogiły Polaków, ofiar Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Cmentarz Perlacher Forst – złożenie kwiatów w kwaterach kryjących zbiorowe mogiły Polaków, ofiar Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Cmentarz Perlacher Forst – złożenie kwiatów w kwaterach kryjących zbiorowe mogiły Polaków, ofiar Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Cmentarz Perlacher Forst – złożenie kwiatów w kwaterach kryjących zbiorowe mogiły Polaków, ofiar Dachau – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Cmentarz Perlacher Forst – znicze i kwiaty na grobach żołnierzy NSZ – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Cmentarz Perlacher Forst – znicze i kwiaty na grobach żołnierzy NSZ – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Cmentarz Perlacher Forst – znicze i kwiaty na grobach żołnierzy NSZ – 15 października 2022. Fot. Sławek Kasper (IPN)

W uroczystości odsłonięcia tablicy wzięli udział m.in. przedstawiciele Konsulatu Generalnego RP w Monachium z konsulem Janem M. Malkiewiczem i Joanną Malkiewicz oraz delegacja Instytutu Pamięci Narodowej – zastępca prezesa IPN dr hab. Karol Polejowski, doradca prezesa IPN ds. naukowych dr hab. Sławomir Cenckiewicz, dyrektor Biura Badań Historycznych IPN dr Sebastian Pilarski i dr hab. Mirosław Supruniuk z BBH IPN. Ceremonię odsłonięcia tablicy poprzedziła Msza św. w intencji Józefa Mackiewicza w polskiej parafii św. Józefa w Monachium, koncelebrowana przez o. proboszcza dr. Stanisława Pławeckiego. Tablica została sfinansowana przez IPN.

W przeddzień uroczystości w konsulacie odbyła się debata poświęcona Józefowi Mackiewiczowi. O pisarzu i świadku historii XX w. dyskutowali dr Sebastian Pilarski, dr hab. Sławomir Cenckiewicz i dr hab. Mirosław Supruniuk. Zebranych powitał konsul generalny Jan M. Malkiewicz, zaś dyskusję otworzył zastępca prezesa IPN dr hab. Karol Polejowski. Debata wywołała zainteresowanie i żywą reakcję zaproszonej do udziału w wydarzeniu monachijskiej Polonii.

Tego samego dnia przebywająca w Monachium delegacja IPN wraz z konsulem Janem M. Malkiewiczem uczciła pamięć polskich ofiar niemieckiego obozu koncentracyjnego Dachau. Zapalono znicze i złożono wiązanki kwiatów w miejscach zbiorowych pochówków – na cmentarzu w Dachau oraz na cmentarzu Perlacher Forst w Monachium. Dzięki współpracy Konsulatu Generalnego RP w Monachium i Instytutu Pamięci Narodowej na cmentarzu Dachau Waldfriedhof stanął odnowiony krzyż, którego renowację sfinansował IPN.

Rok Józefa Mackiewicza

Rok 2022 decyzją Sejmu RP został ustanowiony Rokiem Józefa Mackiewicza – uznanego pisarza, jednego z ostatnich świadków Katynia, uczestnika wojny polsko-bolszewickiej. Jak czytamy w podjętej w 120. rocznicę urodzin pisarza uchwale, był on „nieprzejednanym wrogiem totalitaryzmów, szczególnie komunizmu, poszukiwał wszystkiego, co mogłoby łączyć mieszkańców Europy Środkowo-Wschodniej, w tym antybolszewicką opozycję w Rosji, na drodze ku wolności narodów”.

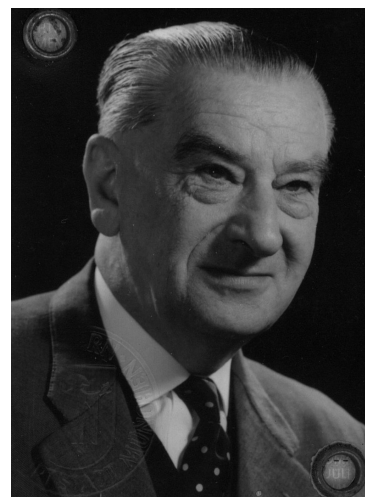
Do obchodów włączył się Instytut Pamięci Narodowej, który już wcześniej podejmował tematy związane z biografią i twórczością pisarza, m.in. wydając w 2011 roku publikację [Zmagania z historią. Życie i twórczość Józefa Mackiewicza i Barbary Toporskiej. Materiały z konferencji w Muzeum Polskim w Rapperswilu z cyklu „Duchowe źródła nowej Europy”](#) czy organizując dyskusje (zob. niżej)

W 2021 roku w serii wydawniczej IPN „Literatura i Pamięć” ukazała się monografia Kazimierza Maciąga [Sam jeden. Józef Mackiewicz – pisarz i publicysta](#). Jest to obszerne opracowanie porządkujące wiedzę o życiu i twórczości autora *Lewej wolnej*.

W Roku Józefa Mackiewicza IPN wraz z Kancelarią Sejmu zorganizował międzynarodową konferencję naukową [„Jedynie prawda jest ciekawa». Dziedzictwo Józefa Mackiewicza w 120 rocznicę urodzin](#)”. Towarzyszyła jej wystawa pod tym samym tytułem.

Józef Mackiewicz (1902–1985)

Prozaik, publicysta, dziennikarz. Urodził się 1 kwietnia 1902 roku w Sankt Petersburgu, syn Antoniego Mackiewicza i Marii z Pietraszkiewiczów. Obie rodziny wywodziły się z Wileńszczyzny. Był bratem pisarza Stanisława (1896–1966) i Seweryny (1900–2002), matki Kazimierza Orłosa. W 1907 roku rodzina Mackiewiczów przeniosiła się do Wilna ze względu na problemy zdrowotne Józefa. W 1910 roku rozpoczął naukę w prywatnym, klasycznym gimnazjum rosyjskim N.A. Winogradowa. W maju 1914 roku zmarł jego ojciec i sytuacja materialna rodziny znacznie się pogorszyła. 5 września 1915 roku Niemcy zajęli Wilno, a Gimnazjum N.

A. Winogradowa ewakuowane zostało do Moskwy. Mackiewicz zaczął uczęszczać do gimnazjum męskiego Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego, założonego z inicjatywy prof. Stanisława Kościałkowskiego.

Jako uczeń VI klasy gimnazjum, niespełna siedemnastolatek wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Służył w 10. Pułku Ułanów Dywizji Litewsko-Białoruskiej oraz 13. Pułku Ułanów Wileńskich pod dowództwem mjr. Władysława Dąbrowskiego. Po wojnie rozpoczął studia przyrodnicze na Uniwersytecie Warszawskim, później w Wilnie na Uniwersytecie im. Stefana Batorego, których jednak nie ukończył. Studiował ornitologię, był wielkim

miłośnikiem i znawcą ptaków. W 1924 roku ożenił się z Antoniną Kopańską, nauczycielką, z którą miał córkę Halinę.

W 1922 roku podjął pracę w dzienniku „Słowo”, redagowanym przez brata Stanisława (Cat-Mackiewicza). Ze „Słowem” związany był do wybuchu wojny w 1939 roku. Publikował na jego łamach reportaże, artykuły, felietony i opowiadania. W połowie lat trzydziestych, po rozpadzie małżeństwa, poznał Barbarę Toporską, dziennikarkę i pisarkę, która została towarzyszką jego życia aż do śmierci.

W 1938 roku Mackiewicz przeszedł na prawosławie na znak protestu przeciwko polityce państwa na Kresach. Po wybuchu II wojny światowej wojny znalazł się w Kownie. Później w Wilnie, zajętym przez Litwinów, wydawał „Gazetę Codzienną”. 14 października 1939 roku opublikował w litewskiej gazecie „Lietuvos Žinios” artykuł pt. *My Wilnianie*, w którym krytykował przedwojenną politykę państwa polskiego wobec Ukraińców i Białorusinów oraz wyraził radość z powodu opuszczenia Wilna przez wojska sowieckie i przybycie wojsk litewskich. W maju 1940 roku rząd Republiki Litewskiej pozbawił Mackiewicza prawa wydawania czegokolwiek.

Po ponownym zajęciu Wileńszczyzny przez wojska sowieckie, mieszkał w Czarnym Borze, żył w nędzy. Pracował jako wozak i drwal. W lipcu 1940 roku odmówił kategorycznie niemieckim władzom okupacyjnym redagowania pisma w języku polskim. W pierwszych miesiącach wojny niemiecko-sowieckiej – w okresie od lipca do października 1941 roku – opublikował fragmenty „Drogi donikąd” (*Przeżyliśmy upiorną rzeczywistość*, nr 2, 27.07; *Moja dyskusja z NKWD*, nr 6-9, 31.07-3.08; *To dopiero byłaby klęska*, nr 16, 10.08 i *Prorok z Popiszek*, nr 68-70, 7-10.10) w „Gońcu Codziennym”, polskojęzycznym piśmie ukazującym się w okupowanym Wilnie. Te publikacje stały się pretekstem do oskarżenia Mackiewicza o kolaborację z hitlerowcami i wyroku śmierci wydanego przez Sąd Specjalny AK. Sergiusz Piasecki odmówił jego wykonania.

W maju 1943 roku, za zgodą Komendy Okręgu Wileńskiego Armii Krajowej, przyjął zaproszenie Niemców i pojechał do Katynia, gdzie był świadkiem ekshumacji zamordowanych przez NKWD oficerów polskich. Po powrocie udzielił wywiadu pt. *Widziałem na własne oczy „Gońcowi Codziennemu”* (nr 577 z 3 czerwca). Jesienią 1943 roku stał się przypadkowym świadkiem masakry Żydów w Ponarach.

W maju 1944 roku, aby uniknąć trzeciej okupacji sowieckiej, Mackiewiczowie uciekli z Wilna i przedostali się do Warszawy. Tutaj wiosną-lątem 1944 roku wydali trzy numery podziemnego pisma „Alarm”. Dowodzili w nim, że klęska Niemiec na froncie wschodnim przed kapitulacją na Zachodzie będzie oznaczała koniec nadziei na niepodległość dla wszystkich krajów Europy Wschodniej, w tym Polski. Będzie oznaczała okupację sowiecką dla tego regionu. Tuż przed wybuchem powstania warszawskiego wyjechali do Krakowa. W styczniu 1945 roku, uciekając przed Sowietami, dotarli do Wiednia, a stąd do Mediolanu i wreszcie do Rzymu. Nad Tybrem rozpoczęli współpracę z Oddziałem Kultury i Prasy 2. Korpusu Polskiego gen. Władysława Andersa.

Na zlecenie Biura Studiów 2. Korpusu i generała Andersa Mackiewicz przygotował pracę *Zbrodnia katyńska w świetle dokumentów 1945-1946*. Była to pierwsza, szczegółowo udokumentowana praca polskiego autora wskazująca na Stalina i NKWD jako sprawców mordu katyńskiego. 12 listopada 1945 roku Sąd Koleżeński Związku Dziennikarzy Polskich - Syndykat „Włochy” wymierzył Mackiewiczowi naganą za artykuł w „Lietuvos Žinios” oraz uniewinnił „od zarzutu, że w okresie od 1940 do 1944 pracował w prasie okupacyjnej niemieckiej, wydawanej w języku polskim”.

W tym czasie opublikował w „Orle Białym” reportaż *Ponary-Baza*, o masakrze Żydów w podwileńskich Ponarach.

W latach 1947-1955 mieszkał w Londynie. Pisywał m.in. w piśmie „Lwów i Wilno”, wydawanym przez Stanisława Mackiewicza, rozpoczął współpracę z londyńskimi „Wiadomościami” pod red. Mieczysława Grydzewskiego i paryską „Kulturą” redagowaną przez Jerzego Giedroycia, a także z emigracyjną prasą litewską, ukraińską, białoruską i rosyjską.

W 1948 roku ukazało się w Londynie pierwsze wydanie napisanej przez Mackiewicza książki *Zbrodnia katyńska w świetle dokumentów* z przedmową gen. W. Andersa, bez nazwiska autora. W 1949 roku pisarz wydał książkę o sowieckiej zbrodni katyńskiej w języku niemieckim w Szwajcarii p.t. *Katyn - ungesühntes Verbrechen*. Dwa lata później ukazało się angielskie jej wydanie *The Katyn Wood Murders*, które stało się podstawą przekładów na wiele języków. W roku 1952 roku Mackiewicz zeznawał przed Specjalną Komisją Śledczą do Zbadania Faktów, Dowodów i Okoliczności Mordu w Lesie Katyńskim Izby Reprezentantów Kongresu Stanów Zjednoczonych tzw. Amerykańską Komisją Maddena jako jeden z głównych świadków tej zbrodni.

W 1955 roku Józef Mackiewicz i Barbara Toporska przenieśli się do Monachium, gdzie Toporska znalazła pracę w polskiej sekcji Głosu Ameryki. Tu mieszkali aż śmierci. Żyli bardzo skromnie, utrzymując się z niewysokich honorariów. W Monachium napisał Mackiewicz wielkie powieści m.in.: *Droga donikąd* (1955), *Kontra* (1957), *Sprawa pułkownika Miasojedowa* (1962), *Lewa wolna* (1965) i *Nie trzeba głośno mówić* (1969).

W 1962 roku wydał własnym nakładem *Zwycięstwo prowokacji*, stanowiące diagnozę komunizmu i jego przyczyny rozprzestrzeniania się po świecie. Książka wywołała kolejną falę krytyki i oskarżeń pod adresem pisarza zarówno ze strony niektórych środowisk na uchodźstwie i w Polsce. Bezkompromisowa postawa Mackiewicza wobec komunizmu była nie do zaakceptowania także przez część opozycji w kraju.

W 1971 roku prezydent RP na Uchodźstwie August Zaleski odznaczył Mackiewicza Krzyżem Komandorskim Orderu Polonia Restituta.

W 1974 roku uniwersytet amerykański w Kansas zgłosił Mackiewicza do literackiej Nagrody Nobla.

Mackiewicz był laureatem wielu nagród emigracyjnych i jednej krajowej m.in.: 1955 – Nagroda „Najulubiejszy pisarz czytelników” londyńskich „Wiadomości” (Londyn); 1961 – Nagroda im. Herminii Naglerowej Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie „za twórczość powieściową na emigracji” (Londyn); 1963 – Nagroda im. Anny Godlewskiej (Zurych); 1970 – Nagroda Stowarzyszenia Lotników Polskich w Brazylii; 1972 – Nagroda Fundacji Alfreda Jurzykowskiego „ w dziedzinie literatury” (Nowy Jork); 1981 – Nagroda Literacka im. Zygmunta Hertza przyznawana przez redakcję paryskiej „Kultury” (Józef Mackiewicz odmówił przyjęcia nagrody z powodu wykluczenia w laudacji jego publicystyki); 1981 – Nagroda Towarzystwa Krzewienia Nadziei w Chicago za książkę „Droga donikąd”; 1984 – Nagroda Miesięcznika „Arka” (poza cenzurą) „za twórczość prozatorską ze szczególnym uwzględnieniem powieści wydanych ostatnio w kraju: Droga donikąd, Nie trzeba głośno mówić, Fakty, przyroda i ludzie” (Kraków).

Pisarz zmarł w Monachium, w styczniu 1985 roku, jego żona Barbara Toporska odeszła pół roku później 20 czerwca.

Czesław Miłosz w *Roku Myśliwego* pod datą 30 stycznia 1988 zapisał:

Osądzenie Mackiewicza według politycznych kryteriów nie zaprowadzi daleko. Dajmy na to, że był maniakiem, Don Kichotem, utopistą, niemniej to polityczna pasja odżywiła jego pisarstwo, które było ściśle realistyczne, ale zarazem chciało służyć, czyli być pisarstwem z tezą. A tezy brały się z jego uczciwości i moralnego oburzenia. Ciągle zapytywał: „Jak to jest możliwe?” i chciał być głosem wołającym na puszczy, kiedy wszyscy inni milczeli. Na szczęście nie był politykiem.

Fot. Józefa Mackiewicza ze zbiorów Muzeum Polskiego w Rapperswilu

POLECAMY

► [Marek Klecel, Józef Mackiewicz na progu niepodległości, „Biuletyn IPN” 6/2021](#) (PDF)

► [Adam Hlebowicz, Londyn nie zapomni o Józefie Mackiewiczu, „Biuletyn IPN” 7-8/2022](#) (PDF)

